

ביאורים

עד כאן עסקנו רבות בהסבר לכך שהעיסוק בחיי החומר אינו עיקר עניינו של האדם. מעתה עומד האדם ומנסה להבין להיכן הוא צריך לכוון את מאמציו? מהי הנקודה המרכזית שסביבה חיינו אמורים 'להסתובב'? כדי לענות על שאלה זו, מלמד אותנו המהר"ל להתבונן פנימה, להתבונן אל תוך תוכו של האדם ולבדוק מהי הנקודה הפנימית שבו, מהי באמת מהותה של נפשו, ומתוך כך לענות על השאלה מהו הדבר המתאים לה.

אז מה היא מהותה של נפש האדם? כשברא הקב"ה את עם ישראל, הוא נתן בגופם הגשמי - 'נפש אלוהית'. זוהי מהותה של נפשם, ולכן כל מעשיהם צריכים להיות מכוונים לנפש האלוהית שלהם. היחיד שבאמת מבין מה הן הפעולות המתאימות ביותר לנפש האדם, הוא בוראה - 'האלוהים' בעצמו, והוא שנתן לאדם את מצוות התורה שהן הפעולות המתאימות ביותר לנפשו האלוהית. נפש האדם נבראה כך שהיא זקוקה לצורך השלמתה - לסדר הראוי לה, למצוות המתאימות לה, שהן אלה שיוכלו להוציאה אל הפועל. ניתן גם להוסיף שאם האדם יתכחש למה שמתאים לו, אם האדם לא יהיה נאמן למה שמתאים לנפשו, הדבר יגרום לו לסיבוכים ולבלבולים רבים.

אלא שדברים אלו תמוהים לכאורה. לפי מה שראינו, כמו שהשמש יודעת את תפקידה ועושה אותו באופן טבעי, כך האדם היה צריך לדעת באופן טבעי מה מתאים לנפשו האלוהית ולעשות אותו. ואם כן יש לשאול מדוע בני האדם צריכים מצוות שהן, כביכול, 'חיצוניות' כדי לדעת מה לעשות? ועוד, כיצד ייתכן שגם אחרי שהאדם יודע מה מתאים לו לעשות, הוא נכשל פעמים רבות ולא עושה זאת? התשובה לכך היא, שבלביו של האדם מצוי יצר רע. תפקידו של היצר הוא לבלבל ולטשטש את האדם, ובכך למנוע את היציאה לפועל של מה שמתאים לטבעם של בני האדם, ולכן לא רק שהאדם אינו מבין באופן טבעי מה מתאים לנפשו, אלא גם כשמבין הוא לא תמיד מקיים.

הרחבות

• מהות האדם - האלוהית

הפעולות המתאימות אל מעלת נפשו, הם הפעולות האלוהיות. פסיכולוגים רבים חיפשו את הדחף הנפשי העיקרי שלנו. עניין זה משמעותי ביותר כדי להגיע לסידור ולתכנון מוצלח של חיינו. ביחס לזה כתב הרב קוק: "המידה הפסיכולוגית מפרדת... את אותו הכוח, אשר רישומו הוא יותר ניכר בפעולות הנפש... ועל פי מידה זו הננו מוכרחים להחליט, כי השאיפה לקרבת אלוהים ברום עוזה, רק היא הנה היסוד המרכזי לכל הנטיית, התשוקות, והשאיפות של הנפש האנושית כולה; הן כולן נובעות ממנה ושובות אליה..." [מאמרי הראיה 32].

• הרוע אינו חלק מטבע האדם

רק פי היצר הרע מעכב. בעולם רווחת התפיסה כי המצב הטבעי של האדם הוא היותו מלא ברע, והדרישה ממנו להיות טוב משמעותה להתעלות מעל למצבו הטבעי. המהר"ל כאן מלמדנו כי תפיסת היהדות מתנגדת להבנה זו. לפי היהדות הטוב הוא המצב הנורמלי והטבעי של האדם: "אשר עשה האלהים את האדם ישר" [קהלת ז, כט]. היצר הרע הוא גוף זר וחולני שנמצא בתוך האדם ומושך אותו להזיק לעצמו. רבי צדוק הכהן מלובלין הרחיב רעיון זה וכתב שאין בתוכנו חלקים טבעיים רעים, אלא רק השימוש השגוי גורם לנזקים: "כל הכוחות הנטועות בכל נפש מישראל אין לחשוב שהוא רע גמור ושצריך להיות הפכו, כי אין לך שום מידה וכוח שאין בה צד טוב גם כן, רק צריך שישתמש בה כפי רצון השם יתברך..." [צדקת הצדיק מזו].

שאלות לדין

האם באמת כל יתרון האדם על בעלי החיים הוא רק בקיום המצוות? למה רק לאדם יש יצר הרע שמעכב אותו לחיות לפי ה'סדר' שראוי לו?

הפעולות המתאימות לנפש האלוהית הן מצוות התורה

ואם כן, מה שהאדם משבח מכל שאר בעלי חיים וראוי שיהיו לו פעולות מיוחדות, אין הפעולות המיוחדות שהם הפעולות שהם המלאכות והבנינים, כי דבר זה אינו לו לשלמות, רק לחסרון ולפחיתות בשביל שחטא ונעשה בעל חסרון, ולכך צריך לכל הדברים האלו. וכבר בארנו, כי אי אפשר שלא יהיו לאדם פעולות אשר הם מתייחסים אל נפשו אשר יש לו נפש אלוהית. ואם כן נשארה השאלה, איזה הם הפעולות המיוחדות לו, המתיחסות אל מעלתו, במה שיש לו נפש שכלית? לא ישאר לומר רק, כי הפעולות המתיחסות אל מעלת נפשו, הם הפעולות האלוהיות, והם מצוות התורה. והם הם מיוחדים אל האדם, לפי מעלת נפשו האלוהית. ודבר זה בודאי הם פעולות המיוחדות אליו וראויים לו.

ואם תשאול ותאמר, אם כן הרי כל הפעולות המיוחדות לכל אחד ואחד מן הנבראים, הפעולות מתחייבות ממנו מעצמו, ואינו משנה פעולותיו. ולמה לא נמצאו גם כן פעולות האלוהיות, הם המצוות, מן האדם מעצמו? דבר זה אין שאלה, כי אם ראי שיהיו אלו הפעולות באות מן האדם, הלא יצר הרע שברא באדם, הוא מביאו אל הפעולות הרעות, שבראות ממנו, מצד יצר הרע שבו. ועל זה הוכיח משה רבנו עליו השלום את ישראל ואמר (דברים לב, א): האזינו השמים וגו', כמו שיתבאר בפרקים הבאים, להודיע שאין זה לפי הסדר כלל. כי לפי הסדר השכלית, ראוי שיתחייבו הפעולות מן כל נברא ונברא כפי מה שראוי, ואל האדם שנפשו אלוהית שכלית, ראוי לו פעולות מיוחדות, והם פעולות המצוות שבתורה, רק כפי היצר הרע מעכב.

יצר הרע מעכב את גילוי הפעולה הטבעית של האדם - קיום המצוות

אם כן יתרון האדם על כל שאר בעלי החיים מחייב שיהיו לו פעולות מיוחדות. המלאכות והבנינים שעושה האדם לצורך קיומו אינן הפעולות המיוחדות לו המתאימות לשלימותו, אלא הן פעולות שנובעות מחמת החטא והן חסרון לו, וכבר בארנו שתפקידו צריך להתאים לנפשו הרוחנית אלוהית. אם כן נשארה השאלה: אלו הן הפעולות המיוחדות לאדם אשר מתייחסות אל מהותו שהוא בעל נפש רוחנית? אין לנו אלא לומר, כי בהתאם למהותו הפעולות צריכות להיות פעולות אלוהיות, והן מצוות התורה המיוחדות ומתאימות למהותו האלוהית של האדם.

ואם תשאל: לפי מה שאמרנו, שהפעולה שפועל הנברא מתאימה למהותו, הרי כל הפעולות שעושים הברואים כדי למלא את תפקידם הן פעולות שנעשות באופן טבעי, ואינו יכול לעשות ההפך ממה שנברא לפעול, אם כן גם פעולות האדם, שהם המצוות, היו צריכות להיעשות באופן טבעי? אין זו שאלה, אמנם פעולות המצוות היו צריכות להיעשות באופן טבעי, אולם יצר הרע שבאדם, מביאו לעשות מעשים רעים. על דבר זה הוכיח משה רבינו את ישראל ואמר: האזינו השמים וגו' כמו שיתבאר בהמשך (בפרק ד'), שמשא רבינו אומר לישראל שמעשיהם אינם לפי מה שרצה הקב"ה שיהיה בעולם. לפי התכנית האלוהית צריך היה כל נברא לפעול באופן טבעי לפי מהותו ובהתאם לתפקידו. האדם שנפשו אלוהית רוחנית מתאימות לו מצוות התורה, אלא שהיצר הרע שבו מעכב.

לפי הסדר - סדר בכתבי המהר"ל פירושו התנהלות המציאות על פי התוכנית האלוהית כפי שהייתה בשעת הבריאה.

ביאורים

בעולם שלנו, הגשמי, ראיית העיניים משפיעה מאוד. בדרך כלל האדם מפרש את המציאות ומתייחס אליה לפי מה שעניו רואות, ולפי זה גם שופט את הזולת ואת מעשיו. לדוגמה, ישנם אנשים רבים שאם ייתנו להם מעיל פרווה חדש ויפה, ויספרו להם שמעיל זה נעשה במפעל שבו נוהגים להפשיט את הפרווה מבעל החיים באכזריות נוראית, הם ילבשו את המעיל ללא קושי רב. אולם אם הם יראו זאת במו עיניהם, הם יירתעו מאוד מלהשתמש במעיל. בנוסף, קל לבני האדם לתת אמון באדם בעל מראה מרשים. אם נפגוש אדם לבוש חליפה ארוכה, עם זקן שיבה ארוך, בדרך כלל נראה בו אדם אמין שניתן לסמוך עליו בדברים רבים, ורק אם אדם נאמן יסתור הנחה זאת נוכל בעמל רב להשתחרר ממנה.

העולם שלנו מלא בבני אדם, שפרצופיהם אמנם שונים, אך ניתן לומר שלמראית עין, באופן כללי, כולם שווים זה לזה: לכולם עיניים, אף ופה, כולם הולכים על שתי רגליים, ופועלים עם שתי ידיים. כולם נולדים ומתים. כולם אוכלים וישנים.

מציאות זאת 'מבלבלת' אותנו כשאנו באים לדבר על ייחודיותם של ישראל. הרי לפי ראות העין אין כל הבדל מהותי בין יהודי לבין גוי: שניהם נולדים, אוכלים, ישנים, מתפרנסים ובסוף מתים...

המהר"ל מלמד אותנו להתבונן פנימה. להבין שאמנם בצד החיצוני, לפי ראיית העין בעולם הטבעי, לא אמור להיות שוני בין בני האדם, אולם בודאי שאמור להיות שוני מהותי במה שמעבר לראיית העין החיצונית. ישראל במדרגתם הפנימית, שונים באופן מהותי משאר האומות. ישראל הם עם שראויים למדרגה אחרת, מדרגה של אנשים המוכנים לנבואה, "השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי" [דברים ד, ג]. זוהי מדרגה המייחדת אותם ומבדילה אותם משאר האומות. הנבואה אינה סתם 'העברת מסר' של בורא עולם לבני האדם, אלא מדרגה גבוהה מאד. מדרגה זו היא בעצם השמיעה והחיבור של בני אדם לדבר ה' על אף היותם בעולם הזה.

הרחבות

• הגויים חטאו והורחקו מתכלית הבריאה

היה יותר נפשם אלהית. מהר"ל מבאר כי הגויים שונים מעם ישראל. אולם אנו מוצאים גם יחס אלוהי מיוחד לעם ישראל, יחס זה עלול לעורר תחושה של חוסר צדק. מענה לזה אנו מוצאים בראשית, המבאר כי הגויים חטאו ונדחו. במשפט זה רק אברהם נמצא צדיק, ולכן הקב"ה רומם את צאצאיו ולקח אותם להיות לו 'עם סגולה'. שבעים האומות האחרות נמצאו רשעים, ועל כן נידונו להישאר בשפלות ובטומאה (עיין דרך ה' ב, ד). אם כן, בחירת ישראל אינה שרירותית, וריחוק הגויים נובע ממעשי אבותיהם (בעניין ענישת הבנים על מעשי אבותיהם עיין בדרך ה' ב, ג).

תופעות כלל אנושיות הן מולדות

בחלק מן. כאשר אנחנו רואים תופעה הנכונה בכל האנושות אנו מניחים שכנראה היא מולדת באדם. אין מסתבר לומר שתופעה כזו נובעת מהתפתחות מיוחדת, אלא היא ודאי נובעת מטבע האדם (ולכן היה ניתן לצפות מראש שעתידה להתפתח תופעה זו). וכפי שכותב המהר"ל במקום אחר: "המקרה לא יתמיד ואינו הרבה" (תפארת ישראל טז; 'מקרה' בהקשר זה משמעותו כל דבר שאינו טבע או חוק קבוע). אם כן, אילו האלוהיות הייתה בכל האנושות, מוכרח היה לומר שהיא עניין מולד. אולם, הקב"ה רצה שה'אלוהות' לא תהיה דבר מולד, אלא שהעולם יהיה טבעי, כדי שהוא ישיג לאט לאט את ה'אלוהיות' מתוך עבודה ועמל. על כן ה'אלוהיות' אינה נמצאת כיום בכל האנושות.

שאלות לדין

"פי הנבואה ורוח הקדש והשכינה, היו מיוחדים בו העם אשר בחר בו השם יתברך". האם אנו משתוקקים לשובה של הנבואה? מדוע?

האם כיום ניתן לראות ביטוי להבדלים בין עם ישראל לשאר העמים?

אמנם כל המין מבני אדם אי אפשר שיהיו שונים כלם במעלת נפשם. ועם שכל מין בני אדם שונים בתאר פניהם ובעניניהם, אינם שונים במה שיש חלק מהם יותר אלהי מזולתם. כמו שידוע, כי הנבואה ורוח הקדש והשכינה, היו מיוחדים בו העם אשר בחר בו השם יתברך, משאר העמים עובדי כוכבים ומזלות. ואין ספק כי הנבואה הכנה בנפש האדם. ותמצא הכנה הזאת מיוחדים בה העם אשר בחר ה' יתברך. ומזה תראה, כי העם הזה היה יותר נפשם אלהית • מצד ההכנה הזאת.

וגם זה מכרח לומר. וזה, כי העולם הזה, אשר בו מין בני אדם, הוא עולם הטבע. ולפיכך, הדבר אשר הוא טבעי ראוי שימצא בכל המין בשונה, במה שהעולם הזה הוא טבעי בכללו. ואם ימצא שנוי בהם מפני שנוי המקומות, דבר זה אינו נחשב שנוי כלל.

אבל האלהיות, לא ימצא בשונה לכל המין. שאם היה נמצא לכל המין בשונה, היה עולם הזה עולם נבדל, מאחר כי בכללותו נמצא האלהיות. אבל העולם הזה הוא עולם הטבע, ואינו עולם הנבדל, ודבר זה מתייב, שאין נמצא האלהיות לכל המין בשונה, כי אם בחלק מן.

לעם ישראל
הכנה לנבואה -
נפש יותר אלוהית
משאר בני האדם

בצד הטבעי
שבאדם יש שוויון
בעולם הזה, עולם
הטבע

אם היה שוויון
בצד הרוחני היה
עולמנו עולם
רוחני

לא כל בני האדם שווים במעלת נפשם הרוחנית. אמנם כל בני האדם שווים בצורתם החיצונית וצרכיהם הנשמיים אבל בענין הרוחני אינם שווים, יש שהם רוחניים יותר מאחרים. דבר ידוע הוא שהנבואה ורוח הקודש והשראת השכינה מיוחדים הם רק בעם ישראל, העם אשר בחר בו ה' יתברך משאר העמים. אין ספק כי לנבואה יש צורך בתכונות מסוימות בנפש האדם, ותכונות אלה נמצאות בעם אשר בחר ה' יתברך. דבר זה מוכיח כי עם זה אלוהי יותר משאר העמים, שהרי בו נמצאות התכונות המתאימות לנבואה.

ענין זה, שאין כל בני האדם שווים במעלתם הרוחנית היא מסקנה הכרחית. עולמנו הוא עולם הטבע, עולם חומרי, לכן החומר שהוא הדבר המשותף לכל המין האנושי יש בו שוויון, כי עולם הזה המאפיין שלו הוא עולם הטבע. מה שנמצא שנוי בצורה האנושית במקומות שונים, שיינו זה נובע מהאקלים ותנאי החיים ואין זה נחשב שינוי כלל.

אבל התכונות האלוהיות בהכרח לא ימצאו באופן שווה בכל המין האנושי. אם התכונות האלוהיות היו בכל המין האנושי באופן שווה היה העולם עולם אלוהי, כי בכל המין האנושי הייתה נמצאת הרוחניות בשווה. אבל מאחר ועולם זה הוא עולם החומר ואינו עולם רוחני, מתחייב מכך שלא יהיה שוויון בין כל המין האנושי בענין הרוחני, והענין הרוחני ימצא רק בחלק מן.

ביאורים

ישנם כאלה שמבחינתם ניתן לקרוא לעולם שלנו - 'העולם המתגלגל'. מדוע? כי למתבונן מן הצד הוא נראה כמתגלגל ומתקדם מעצמו: בני האדם נולדים, גדלים, פועלים ועושים כמה דברים בעולם, ולבסוף מתים. השמש זורחת ושוקעת כל יום, עמים נלחמים זה בזה ומשלימים זה עם זה ובסוף נכחדים וכו'. רוב בני האדם אכן חיים כך. אין להם נקודה כלשהי שגורמת להם או מחייבת אותם לעשות דבר מסוים שיוציא את העולם מגלגולו התמידי, והם כאילו מתגלגלים איתו...

ניתן לומר שמצוות התורה כאילו 'מתפרצות' לתוך העולם המתגלגל הזה. המצוות באות ומשנות את כללי המשחק. הן דורשות מהאדם היהודי לעשות, או לא לעשות, פעולות מסוימות. כיצד ניתן להבין דבר שכזה? מדוע היהודי 'חריג' ושונה מכולם?

המהר"ל כבר לימד אותנו בעבר שכל דבר בעולם מתאים לפעולות שאותן הוא עושה ושעליהן הוא מופקד. נפשו של היהודי שונה בתכלית מכל אדם אחר, חז"ל לימדונו שישראל קדמו לעולם, ולכן נפשו של היהודי אינה משועבדת לעולם. מצוות התורה הן הפעולות המתייחסות לאדם הישראלי ולנסיות נפשו, והן אלה שיכולות להפוך את העולם המתגלגל ממצב בו הוא מסתובב סביב עצמו ללא תכלית, למצב בו הוא מתקדם, מתעלה, ומתקרב לבוראו. נמצא שמצוות ה' אינן באמת מתפרצות לתוך העולם, אלא הן מנווטות אותו על פי טבעו האמיתי והמתאים לו. קרבת ה' הקיימת בישראל מתאימה לתכונתם האמיתית, ומתאימה לאופן בו הקב"ה ברא אותם.

בדרך כלל רגילים להבין את דברי המדרש האומר שהקב"ה שאל את אומות העולם אם הם רוצים לקבל את התורה והם ענו שאינם רוצים אותה, כניסיון של הקב"ה לתת להם את התורה, ניסיון שנדחה על ידיהם. המהר"ל מלמדנו שיש להבין זאת בצורה עמוקה יותר - התנגדות האומות אינה החמצת הזדמנות, אלא דבר הנובע מחוסר התאמה, אותה ביטאו חז"ל דרך השאלות שכביכול הקב"ה שאל את האומות, ותשובתם שאינם רוצים לקבל את התורה.

הרחבות

• תורת המספרים של המהר"ל

שְׁבָעִים אָמוֹת. במקומות רבים המהר"ל עוסק במשמעות של המספרים השונים. הדבר דורש ביאור, שכן עניינים אלו נראים כ'פרפראות לחכמה', כמין 'וורטים', ואילו המהר"ל מבסס עקרונות מהותיים על המספרים. הדבר נובע מהסתכלותו הפנימית של המהר"ל. המהר"ל מלמד לא לראות את העולם במבט שטחי. העולם אינו מקרי, וקדמה מחשבה לכל דבר שמתפתח בעולם, במיוחד בדברים מרכזיים וחשובים במהלך ההיסטוריה. לכן המהר"ל עוסק הרבה במספרים, שכן אופן ההתגלות של הדבר בעולם, עד לפרטים ה'קטנים' כגון מספרו, אינו מקרי. לכל פרט כזה משמעות רבה במהלך האלוהי.

• בין קדושת 'שבע' לקדושת 'שמונה'

הַשְּׁמִינִי הוּא עַל הַטֵּבַע. יש לשאול, הרי מצינו שגם המספר 'שבע' קשור לקדושה, כגון ביום השבת, ואם כן כיצד קובע המהר"ל שרק 'שמונה' הוא למעלה מהטבע? אלא, ששני 'מיני' קדושה הם: א. קדושה שמעל הטבע - קדושה נעלה מאוד, שאליה שואף העולם כולו. ב. קדושה שבתוך הטבע - קדושה שהקב"ה החדיר בתוך הבריאה (כגון היצר הטוב שלנו) כדי שנוכל להגיע לקדושה הנעלה שמעל הטבע. המספר 'שבע' שייך לקדושה שבתוך הטבע, כפי שמסביר המהר"ל במקום אחר: "כאשר יש שבעה יש כאן חיבור הקודש אל הגשמי" [דרך חיים ה, טו]. אם כן, ניתן לדייק מדברי המהר"ל כאן שגם בגויים יש את הקדושה שבטבע. אמנם הקדושה מהסוג הנעלה יותר - אליה יכולים להגיע רק בעזרת ישראל.

שאלות לדיון

מה מייחד את שבע מצוות בני נח, שגם אומות העולם צוו בהן?

לפי דברי המהר"ל, מהי המשמעות של הברכה שאנו מברכים כל יום: 'אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו'?

וּמִפְּנֵי כִּי עֹבְדֵי כֹכָבִים וּמַזְלוֹת! הם מן העולם הטבעי, לִכְךָ הָיוּ שְׁבָעִים אָמוֹת*. כִּי עוֹלָם הַטֵּבַע נִבְרָא בְּשִׁבְעַת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, וּכְנֻגַד שְׁבָעַת יָמֵי עוֹלָם הַטֵּבַע הָיוּ שְׁבָעִים אָמוֹת כְּנֻגַד כֹּל יוֹם עֶשְׂרֵה. וְהָאָמָה הַיְחִידָה הַיְתֵּה עַל הַטֵּבַע, וְהִיא כְּנֻגַד הַשְּׁמִינִי, כִּי הַשְּׁמִינִי הוּא עַל הַטֵּבַע*. וְלִכְךָ רְאוּיָה לְיִשְׂרָאֵל הַתּוֹרָה שֶׁהִיא עַל עוֹלָם הַטֵּבַע. וְהַתּוֹרָה נִבְרָאת קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הַטֵּבַעִי, וְיִשְׂרָאֵל נִבְרָאוּ גַם כִּי קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הַטֵּבַעִי. לִכְךָ כֹּל עֲנִין הַתּוֹרָה שֶׁהִיא בְּשְׁמִינֵי. כִּי הַטֵּבַע הִיא תַּחַת מְסַפֵּר שְׁבָעָה. וְמָה שֶׁהוּא עַל הַטֵּבַע הוּא שְׁמִינֵי, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּפֶרֶק שְׂאָחַר זֶה. וְלִכְךָ הָאָמָה הַיִּשְׂרָאֵלִית, אֲשֶׁר בָּחַר ה' יִתְבָּרַךְ לְחַלְקוֹ, הֵם הֵם נִתְיַחֲדוּ בְּפַעֲלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, שֶׁהֵם מִצְוֹת הַתּוֹרָה, לְפִי מִדְּרַגַת נְפִשָׁם הָאֱלֹהִית, בְּמָה שֶׁהָיוּ מוֹכְנִים לְנִבְוָאָה וְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ וְלִהְיוֹת הַשְּׂכִינָה בִּינֵיהֶם. וְעֹבְדֵי כֹכָבִים וּמַזְלוֹת, לְפִי מַעְלָתָם, נִתְּן לָהֶם ז' מִצְוֹת שֶׁהֵם שְׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נַח.

וּבְפֶרֶק קִמָּא דְעֵבֻדָּה זָרָה (ב. א): ה' מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהָרַ פְּאָרְן (דברים לג, ב). מֵאֵי בְּעֵי בְּשִׁעִיר? וּמֵאֵי בְּעֵי בְּפֶאָרְן? מְלֻמַּד, שֶׁהַחֲזִיר³ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא הַתּוֹרָה עַל כֹּל הָעוֹלָם, וְלֹא רְצוּ לְקַבְּלָהּ, עַד שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְקַבְּלוּהָ. וּבְמִדְרָשׁ (ספרי וזאת הברכה את שמג ויאמר) אָמַר, מְלֻמַּד שֶׁהַחֲזִיר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת הַתּוֹרָה לְבִנֵי עֶשְׂו וְאָמַר לָהֶם: רֹצִים אַתֶּם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה, וְאָמְרוּ לוֹ: מָה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: לֹא תִרְצַח (שמות כ, א). אָמְרוּ לוֹ: כֹּל בְּרִכּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ אִישׁ וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה (בראשית כז, ט), אֵין אֲנִי רֹצִים לְקַבְּלָהּ. אָמַר לְבִנֵי יִשְׁמַעֵאל: רֹצִים אַתֶּם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה. אָמְרוּ לוֹ: מָה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: לֹא תִגְנֹב (שמות כ, א). אָמְרוּ לוֹ: כֹּל בְּרִכּוֹתֵינוּ שֶׁל אוֹתוֹ אִישׁ וְהוּא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ (בראשית טז, א), אֵין אֲנִי רֹצִים לְקַבְּלָהּ, עַד כָּאן. בְּאֵרוֹ בְּזֶה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָמְרָנוּ. כִּי מִצְוֹת הַתּוֹרָה שֶׁהֵם הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת מְתַיַּחֲסוֹת אֶל יִשְׂרָאֵל, שֶׁלְפִי מַעְלַת נְפִשָׁם הֵם מוֹכְנִים אֶל הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, וְהֵם בְּיַחֲדוֹ לָהֶם. אָבֵל עֹבְדֵי כֹכָבִים וּמַזְלוֹת, מִצַּד חֲסְרוֹנִם וּפְחִיתוּתָם, אֵינִם רְאוּיִים לְפַעֲלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת, שֶׁהֵם הַמִּצְוֹת. וְזֶהוּ שֶׁהָיָה מְחִזֵּר הַתּוֹרָה עַל כֹּל אָמָה וְלָשׁוֹן, וְעַצְם נְפִשָׁם מְמָאן לְקַבֵּל הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת. כִּי אִם יִשְׂרָאֵל הָיוּ מוֹכְנִים לַתּוֹרָה מִצַּד מַעְלַת נְפִשָׁם.

מֵאָחַר¹ שֶׁהָאֹמוֹת שִׁיכּוֹת לְעוֹלָם הַטֵּבַעִי, לִכֵּן הֵן שְׁבָעִים אָמוֹת. כִּי עוֹלָם הַטֵּבַע נִבְרָא בְּשִׁבְעָה יָמִים וּכְנֻגַד כֹּל יוֹם מִימֵי הַבְּרִיאָה נִבְרָאוּ עֶשֶׂר אָמוֹת. הָאֹמוֹה הַיְחִידָה שֶׁהִיא מַעַל עוֹלָם הַטֵּבַע, הָאֹמוֹה הַיִּשְׂרָאֵלִית, הִיא כְּנֻגַד הַמְּסַפֵּר שְׁמוֹנֵה, כִּי הַמְּסַפֵּר שְׁמוֹנֵה מְבַטָּא אֶת מָה שֶׁהוּא מַעַל עוֹלָם הַטֵּבַע. לִכֵּן רְאוּיָה הַתּוֹרָה לִיִּשְׂרָאֵל, כִּי הֵם מַעַל עוֹלָם הַטֵּבַע. הַתּוֹרָה נִבְרָאָה לְפָנֵי שֶׁנִּבְרָא עוֹלָם הַטֵּבַע, וְגַם יִשְׂרָאֵל נִבְרָאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם הַטֵּבַעִי. לִכֵּן כֹּל עֲנִינָה שֶׁל הַתּוֹרָה שִׁיךְ לְמַסְפֵּר שְׁמוֹנֵה, כִּי עוֹלָם הַטֵּבַע מְבֹטָא בְּמַסְפֵּר שֶׁבַע, וְמָה שֶׁהוּא מַעַל עוֹלָם הַחוּמֵר, מְבֹטָא בְּמַסְפֵּר שְׁמוֹנֵה, כְּמוֹ שִׁתְּבָאֵר בְּפֶרֶק הַבֵּא. לִכֵּן הָאֹמוֹה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֲשֶׁר בָּהּ בָּחַר ה' יִתְבָּרַךְ שֶׁתִּהְיֶה לְחַלְקוֹ, לֵאמֹר מִיּוֹחֲדוֹת הַפְּעֻלוֹת הָאֱלֹהִיּוֹת - שֶׁהֵן מִצְוֹת הַתּוֹרָה - לְפִי מַהוּתָהּ הָאֱלֹהִיּוֹת הַמִּיּוֹחֲדָה, מַהוּת הַמְּתַבְּסָאָת בְּמָה שֶׁהִיא מוֹכְנָה לְנִבְוָאָה, לְרוּחַ הַקְּדוֹשׁ וְלִהְיוֹת שְׂכִינָה בְּתוֹכָהּ. לְאֹמוֹת הָעוֹלָם, בְּהִתְאֵם לְמַעְלָתָם, נִיתְּנוּ שְׁבַע מִצְוֹת בְּנֵי נַח.

בְּפֶרֶק ראשון של מסכת עבודה זרה למדנו: ה' מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהָרַ פְּאָרְן. מָה רְצָה (חִיפֵשׁ) בְּשִׁעִיר? וְמָה רְצָה בְּפֶאָרְן? מְלֻמַּד, שֶׁהַחֲזִיר² [חִיזִיר, חִיפֵשׁ לְמִי לְתַת] הַקֵּב"ה הַתּוֹרָה עַל כֹּל הָעוֹלָם, וְלֹא רְצוּ לְקַבְּלָהּ, עַד שֶׁבָּאוּ יִשְׂרָאֵל וְקַבְּלוּהָ. וּבְמַדְרַשׁ אָמַר: מְלֻמַּד שֶׁהַחֲזִיר הַקֵּב"ה אֶת הַתּוֹרָה לְבִנֵי עֶשְׂו וְאָמַר לָהֶם: רֹצִים אַתֶּם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה? וְאָמְרוּ לוֹ: מָה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: לֹא תִרְצַח. אָמְרוּ לוֹ: כֹּל בְּרִכּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ אִישׁ [עֶשְׂו] וְעַל חֲרָבָה תִּחְיֶה, אֵין אֲנִי רֹצִים לְקַבְּלָהּ. אָמַר לְבִנֵי יִשְׁמַעֵאל: רֹצִים אַתֶּם לְקַבֵּל הַתּוֹרָה? אָמְרוּ לוֹ: מָה כְּתִיב בָּהּ? אָמַר לָהֶם: לֹא תִגְנֹב. אָמְרוּ לוֹ: כֹּל בְּרִכּוֹתֵינוּ שֶׁל אוֹתוֹ אִישׁ [יִשְׁמַעֵאל] וְהוּא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם יָדוּ בְּכָל יוֹד כָּל בּוֹ, אֵין אֲנִי רֹצִים לְקַבְּלָהּ, עַד כָּאן.

בְּמֵאָחַר זה בארו חכמים את שמרנו קודם. מצוות התורה, שהן הפעולות האלוקיות, מתייחסות לישראל מפני מהותם המיוחדת המכשירה אותם לקיום המצוות, ולכן המצוות מיוחדות לישראל. אבל אומות העולם מצד שחסרה בהם המהות האלוקית המיוחדת, פחותים הם מישראל ואינם ראויים אל הפעולות האלוקיות שהן המצוות. זוהי כוונת חז"ל באמרם, שהיה הקב"ה מחזיר התורה על כל אומה ולשון ומהותם הרוחנית מסרבת לקבל את המצוות. רק ישראל שמהותם הרוחנית מוכנה לקבלת התורה קבלוה.

[קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם - "שְׁבַע דְּבָרִים נִבְרָאוּ קֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְאֵלוּ הֵן: תּוֹרָה, תְּשׁוּבָה וְגַן עֵדֵן וְכוּ'"] [פסחים נד.].

אומות העולם שייכות לעולם הטבעי. ישראל שייכים לעולם שמעל הטבע, עולם התורה

הוכחה שתכונת נפש ישראל מתאימה לתורה ולא כר נפש העמים

ביאורים

השוני שבין בני האדם הוא גדול ומשמעותי מאוד. תכונות ומידות רבות קיימות בכל אחד, אולם ה'מינון' והאופן שבו מתגלות התכונות השונות, שונה מאוד מאחד לשני. לכולם יש, במידה מסוימת, גם פחד וגם גבורה, גם רחמים וגם אכזריות, גם שמחה וגם צער וכדומה, אולם בני האדם שונים מאוד זה מזה במינון בו התכונות קיימות בהם.

בנוסף לזה ישנם אנשים שתכונות נפשם מופיעות ומתגלות במקומות ובאופנים חיוביים, וכך ההתנהגות שלהם והחשיבה שלהם ישירות וטובות, ולעומת זאת ישנם אחרים, שאותן תכונות חשובות ורצויות מתגלות במקומות ובאופנים שליליים. לדוגמה, האכזריות יכולה להיות נפלאה, אם היא משמשת את האדם להילחם ברע במקום ובמינון הרצוי לכך, ויכולה גם להיות נוראית כאשר היא משמשת לפגיעה בבני אדם טובים וצדיקים. יכולה להיות רחמנות טובה ולהוביל את האדם לאורך רוח ולאהבת הבריות וסיוע להם, ויכולה גם להיות רחמנות על אכזרים שאינה במקומה - "אמר רבי אלעזר כל שנעשה רחמן על האכזרי, לסוף נעשה אכזר על הרחמנים" [מדרש תנחומא מצורע א].

המהר"ל מסביר לנו שהנטייה היסודית של אדם מישראל היא לטוב. עם ישראל, בניו של הקב"ה שהוא טוב וישר, זכו גם לתכונות ישרות וממילא הכוחות הטמונים בהם פועלים הרבה טוב וישר. גם אם אדם מישראל סוטה חלילה מן הדרך, סטייה זו אינה חלק מהטבע שלו אלא מנוגדת אליו. לעומת זאת, אומות העולם בטבעם אינם נוטים אל הטבע הישר, הממצע בצורה נכונה בין המידות, ומאזן בצורה נכונה ביניהן, אלא נוטים אל הקצה המרוחק. דווקא איוון זה הקיים בעם ישראל הוא הבסיס ליכולת להתחבר לאלוהיות, ולכן רק תכונת נפשם של ישראל מוכנה לקבלת התורה.

הרחבות

• ההבדל בין ישראל לגוי

יש בהם הִכָּנָה אֶל הַפֶּךְ זֶה. על פי היהדות יש הבדל מוחלט בין יהודי וגוי, למרות שפעמים רבות לא ניתן להבדיל ביניהם כלל בעיניים אנושיות. אמנם יהודים רבים הגיעו לדרגת נביאים, אך רבים נוספים נפלו בחטאים, ולעומתם היו גויים טובים רבים. על כן כתב הרמח"ל: "מן העניינים העמוקים שבהנהגתו יתברך הוא עניין ישראל ואומות העולם, שמצד טבע האנושי נראה היותם שווים באמת, ומצד ענייני התורה הם שונים שינוי גדול ונבדלים כמינים מתחלפים לגמרי" [דרך ה' ב, ד].

עניין זה מבוסס על יסוד ה'סגולה' שלפיו העיקר באדם הוא סגולתו הפנימית המולדת ולא בחירתו ומעשיו. אנו רגילים להדגיש את הצד הבחירי, כיוון שרק בו אנו יכולים לפעול ועליו אנחנו מופקדים, אולם, באמת, העיקר הוא הסגולה המולדת. עניין זה מבאר הרב קוק בהרחבה ביחס לישראל: "שני דברים עיקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל... הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירשת אבות... והב' הוא עניין בחירה... החלק של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה" [אגרות הראיה, אגרת תקנה]. לכן בישראל "בין כך ובין כך [בין צדיקים בין חוטאים] אתם קרויים בני" [קידושין לו א]. כיוון שבעומקם הם מלאים קדושה. לעומתם גויים, אפילו יהיו מ'חסידי אומות העולם' שיש להם חלק לעולם הבא [רמב"ם הלכות תשובה ג, ה], לעולם לא ישתוו לישראל, אפילו לא ליהודי שחוטא, כיוון שהקב"ה לא בחר בהם וסגולתם הפנימית אינה בדרגה של ישראל.

שאלות לדין

למה כל דבר שנוטה אל הקצה הוא רע? האם לא יכולה להיות קיצוניות שהיא טובה?

מה הכוונה שעשו וישמעאל מוכנים אל הפך התורה? מהי 'הכנה' זו?

לעילוי נשמת אסתר בת ר' ישראל שור ע"ה

במדרש, תכונת
נפש האומות
הפכה של תורה

אָמְנָם בְּמִדְרָשׁ בְּאֵר, כִּי לֹא בְּלִבְד שֶׁהֵם אֵינָם מוֹכְנִים לַתּוֹרָה, שֶׁהֵם פְּעֻלּוֹת אֱלֹהִיּוֹת, אֲבָל יֵשׁ בָּהֶם הִכָּנָה אֶל הַפֶּךְ זֶה*. וְרָצָה לֹמַר, כִּי עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל הָיוּ מוֹכְנִים אֶל פְּעֻלּוֹת שֶׁהֵם הַפֶּךְ הַתּוֹרָה, וְזֶה מִצַּד הַהִכָּנָה שֶׁבָהֶם. כִּי אֵין סִפְק שֶׁיִּבְרַכְתֶּם! לִפִּי מָה שֶׁהֵם הָיוּ מוֹכְנִים אֵלֶיהָ בְּעֵצָמָם?. וְמָה שֶׁזָּכַר הַפְּתוּב הִזָּה עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל? לֹמַר כִּי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמִזְלֹת הָהֵם נִפְשָׁם נוֹטָה אֶל הַקֶּצֶה, וְכָל שְׂנוּטָה הִכָּנַת נִפְשׁוֹ אֶל הַקֶּצֶה הוּא רַע. וְזֶהוּ ה' מְסִינֵי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר לְמוֹ, הוֹפִיעַ מֵהָר פֶּאֶרְן. כִּי הִשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָאָה כִּי פְעֻלּוֹת הַתּוֹרָה, הֵם הֵם הַדְּרָכִים הַיְשָׁרִים הֵם דְּרָכֵי ה'. רְאוּיִים לְאֲשֶׁר לָהֶם הִכָּנָה מִמְּצַעַת, וְהִיא הַתְּכֻנָּה הַיְשָׁרָה. לֹא אֶל אֲשֶׁר תְּכֻנַּת נִפְשׁוֹ נוֹטָה אֶל הַקֶּצֶה, וּפְעֻלּוֹת שֶׁלָּהֶם אֵינָם יְשָׁרִים. וְזָכַר בְּשִׁבְלֵי כֶּף עָשׂוּ וַיִּשְׁמַעְאֵל, שִׁישׁ בְּכָל אֶחָד קֶצֶה אֶחָד. כְּלוֹמַר, כִּי אֵלוֹ שְׁתֵּי אֲמוֹת עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמִזְלֹת תְּכֻנַּת נִפְשָׁם נוֹטָה מִן הָאֲמִצְעָה, כִּי אַחַת לְקֶצֶה אֶחָד. לְכֶף הֵם מִמְּצַעַת לְקַבֵּל הַתּוֹרָה. וְזֶהוּ שֶׁאֲמַר כִּי הָאֶחָד בְּרַכְתּוֹ עַל חֶרֶבָּה תַּחֲיָה לְרַצְחָה. וַיִּשְׁמַעְאֵל יָדוּ בְּכַף וּבְחִזְקָה עַל הַבְּרִיּוֹת. וְאֵלוֹ שְׁנֵיהֶם תְּכֻנּוֹת רְעוּת מְחַלְקוֹת, כִּי אֶחָד וְאֶחָד נוֹטָה לְקֶצֶה אֶחָד, כְּאֲשֶׁר יְדוּעַ לְחַכְמֵי אֲמֵת. וּבְשִׁבְלֵי כֶּף הָיוּ תְּכֻנַּתָּן מִמְּצַעַת לְקַבֵּל הַתּוֹרָה.

אמנם המדרש (הספרי המובא לעיל) ביאר יותר מזאת, לא זו בלבד שאין לאומות תכונות מתאימות לקבלת התורה, אלא יש בהן תכונות שהן הפך התורה. רצה המדרש לומר, כי מהות עשו וישמעאל מביאה לכך, שפעולותיהם הן פעולות המנוגדות לתורה. עניין זה מובן, משום שברור¹ שהברכות שנתברכו בהם אומות אלו² מתאימות למהותן העצמית.³ מדוע במדרש הוזכרו דווקא שתי אומות אלו עשו וישמעאל? כי כוונת המדרש לומר שעמים אלו במהותם נוטים אל הקצה, וכל מי שבמהותו נוטה אל הקצה הוא רע. זוהי הכוונה באמרם: ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וכו'. ה' יתברך ראה שפעולות התורה, שהן דרכי ה', הן הדרכים הישרות המתאימות למי שתכונת נפשו ממוצעת ואינה נוטה אל הקצוות, כלומר שיש לו תכונת היושר, ואינן מתאימות למי שתכונת נפשו נוטה אל הקצה ומעשיו אינם ישרים. לכן הזכירו חז"ל את עשו וישמעאל, כי בכל אחת מאומות אלו ישנה תכונה הנוטה מן האמצע אל הקצה, ולכן אינם רוצים לקבל את התורה. זה מה שאמרו חז"ל כי עשו ברכתו "על חרבך תחיה" לרצוח. וברכת ישמעאל "ידו בכל" למשול בכח ובחזקה על הבריות. אלו הן שתי תכונות שונות ששתיהן רעות, וכל אחת מהן נוטה אל קצה אחר, כמו שידוע דבר זה לחכמי הקבלה, ובשל תכונות אלה מהותם אינה מתאימה לקבל את התורה.

ביאורים

האדם הוא זה שעומד במרכז הבריאה. הבריאה מלאה אמנם ביצורים שונים, בבעלי חיים, בצמחים ובעצמים דוממים, אולם אין ספק שבמרכז הכל עומד האדם. כל הבריאה שמסביב לאדם נבראה כדי להצטרף אליו, והוא זה שיכול לקבל תפקיד שמתוכו הוא יקדם את העולם אל עבר המטרה שאותה הציב לו הבורא.

מכיוון שתפקידו של העולם הוא לגלות בתוכו את החיים הרוחניים, ברור שמי שיעשה את המלאכה הזו, מי שיקדם את העולם לכך, יהיה אדם שנפשו נפש אלוהית. דווקא אז יכול האדם, ואיתו העולם, להיות דבוק באמת ולקדם את כל המציאות אליה.

לכן, מובן מדוע דווקא עם ישראל שיודע איך לקחת את כל הכוחות ואת כל יצורי העולם, ולהשתמש בהם על פי טבעם האמיתי רק לטוב ולישר, הוא זה שיעמוד במרכז, אליו יוכלו להצטרף רק אלה שיתגיירו ויזכו להיות חלק מעם ישראל.

חשוב לשים לב שהבנה זו יוצרת לעיתים תחושת אי נוחות אצל היהודי. הוא שואל את עצמו - "מדוע אני מתיימר לזלזל באומות העולם ושם את עצמי ואת עמי במרכז, האם זו אינה גזענות פסולה או התרברבות יתר?"

התשובה לכך תלויה בנקודת המוצא. נקודת המוצא של המהר"ל אינה רצון להשתרר או להתרברב ולהראות כמה ישראל 'טובים' וכמה הגויים 'גרועים'. הוא עוסק כאן בהגדרת התפקיד ובהבנתו. הקב"ה ברא את עם ישראל עם נשמה גדולה יותר ועם כישורים גדולים יותר מאת הגויים, ולכן כמו שמפקד בצבא חייב להכיר את מקומו האמיתי ולהבין את תפקידו, ואסור לו להשוות את עצמו לחייליו, כך אדם מישראל צריך להכיר את מקומו האמיתי, ומתוך כך להבין את גודל האחריות הרובצת על כתפיו, להבין שהוא חלק מהעם המופקד על קיום העולם ועל הובלתו של כל העולם על שלל יצוריו, ולעשות את תפקידו בשלמות ומתוך שמחה.

הרחבות

• ישראל ואומות העולם

אתם קרויים אדם ואין עובדי כוכבים ומזלות קרויים אדם. האם מדברי המהר"ל אפשר לשמוע זלזול כלפי הגויים? המהר"ל מסביר שהשם 'אדם' ניתן למי שיש בו מעלה אלוהית. שורש ההבדל הזה שבין הגויים לישראל הוא בתפקיד השונה שיש לכל אחד מהם. כפי שכתב המהר"ל במקום אחר ביחס לעם ישראל: "בשביל זאת הבריאה נברא הכול... בשביל 'ראשית' ברא שמים וארץ, והם ישראל" (נצח ישראל י, ועיין עוד רש"י בראשית א, א' בראשית ברא'). אם כן, גם האומות נבראו בשביל ישראל, כדי להיות עזר למימוש ייעודם של ישראל. הרב קוק מבאר כי עזרת האומות לישראל מתבטאת בתרומתם לפיתוח העולם החומרי. אולם פיתוח החומריות צריך להיות מתוך קשר חזק עם עם ישראל (עיין אורות עמ' קנב, אות ב): ישראל נקראו בלשון הכוזרי: "הלב באברים" [ב, לן]. לב הוא אמנם מרכז החיים אולם הוא אינו מתפקד אלא בתוך הגוף. תפקידו של עם ישראל הוא להזרים חיים לעמים שמפתחים את העולם, לכוון את העשייה שלהם לקדושה, ואילו מעשי הגויים מייפים ומשכללים את הצורה בה הקדושה מופיעה. בזכות הקשר והינהגות ההדדית שבין ישראל לאומות - ילמדו כל העמים להאמין בה' (עיין עין איה שבת ב, ז).

• בין גזענות ללאומיות

כאשר נתגיר. כפי שאפשר לראות כאן, היחס המיוחד שהתורה נותנת לעם ישראל אינו על רקע גזעני, אלא על רקע לאומי. על כן כשגוי משנה את הלאום שלו ומצטרף לעם ישראל, אנו מתייחסים אליו כמו אל כל יהודי אחר, אף על פי שהגזע שלו לא השתנה כמובן.

שאלות לדין

לפי דברי המהר"ל, איזה יתרון יש לשאר האומות על בעלי החיים, הרי גם לאלה וגם לאלה אין נפש אלוהית?

מדוע בכל זאת 'קשים גרים לישראל', הרי הם מגיעים עם רצון טוב ומוכנים להיות יהודים לכל דבר?

אמנם בגמרא (ע"ז) לא אמרו רק שהם לא רצו לקבלה'. והפנה בזה, פי אין ראוי להם התורה והמצוות, שהם הפעולות והמעשים האלהיים, שאין נפשם מוכן לזה, פי אם ישאל מצד נפשם האלהית. ומפני זה ראוי להם הפעולות האלהיות והם מצוות התורה.

והוא עצמו מה שאמרו זכרונם לברכה (יבמות סא, א): אתם קרויים אדם ואין עובדי כוכבים ומזלות קרויים אדם. באור ענין זה, שההבדל המיוחד אשר בין האדם ובין שאר בעלי חיים, מה שהאדם יש לו נפש אלהית. והנה אותם אשר יש להם נפש אלהית, הם מוכנים לדברים אלהיים, כמו הנבואה ורוח הקדש. ודבר זה לא תמצא רק בעם אשר בחר בו השם יתברך. לכן הם קרויים אדם בפרט בשלמות, במה שיש בהם כל אשר ראוי להיות לאדם, שנקרא אדם בפרט, מפני שיש בו מעלה אלהית ואינו טבעי. ולפיכך אתם קרויים אדם. ומפני זה, המצוות שהם הפעולות האלהיות, מתיחסות בפרט לישראל בשלמות, כאשר יתבאר עוד.

ואל יקשה, אם כן הגר איך אפשר שיהיה מקבל התורה, כאשר יש לו תכונה נפשית שאינה טובה? אין זה קשיא כלל. כי מאחר שבא להתגיר, הנה יש לו תכונה ישראלית. וכאשר נתגיר, נעשה טפל לאמה הישראלית, והרי הוא כמוה. ועם כל זה אמרו (יבמות מז, א): קשים גרים לישראל כמו ספחת. פי הספחת מזגו אינו טוב, ומקלקל הבשר שיש לו מזג טוב.

ואל יקשה, הרי נמצא פי ישראל, היו העם הנבחר עם התכונה הטובה שהיתה להם, היו להוסיף ביותר אחר עבודה זרה מפל האמות. פי דבר זה יתבאר עוד באריכות בפרקים הבאים.

לגר יש מעלת ישראל

מדוע ישראל להוסיף אחר ע"ז?

המדרש באר שמהות האומות מתנגדת לתורה, אך בגמרא נאמר רק שלא רצו לקבלה. כוונתם לומר שאין התורה והמצוות, היינו המעשים האלוקיים, מתאימים להם לפי מהותם הלאומית, רק לישראל, מצד נפשם האלוקית, מתאימים התורה והמצוות.

זוהי גם כוונת חז"ל במה שאמרו: אתם קרויים אדם ואין עכו"ם קרויים אדם. כוונתם לומר שההבדל בין אדם לשאר בעלי חיים הוא בכך שלאדם יש נפש אלוקית. מי שיש לו נפש אלוקית הוא גם בעל הכנה מתאימה לדברים אלוקיים כמו הנבואה ורוח הקודש, ודבר זה לא נמצא רק בעם אשר בחר בו ה' יתברך. לכן הם קרויים אדם, היינו תואר "אדם" נמצא בהם במיוחד באופן שלם, כי בהם נמצא כל מה שראוי שימצא באדם. האדם נקרא בשם זה, מפני מעלתו הרוחנית ושאינו חומרי, לכן: "אתם קרויים אדם". משום כך המצוות שהן הפעולות האלוקיות, מתיחסות בפרט לישראל באופן השלם, וכמו שיתבאר עוד בפרקים הבאים.

אם תשאל, לפי האמור, איך יוכל הגר - אשר תכונת נפשו אינה טובה ואינה מתאימה לתורה - לקבל את התורה? אין זו שאלה כלל. כי העובדה שהוא בא להתגיר מעידה שיש לו תכונה ישראלית. בשעה שמתגיר הוא מתחבר אל האומה הישראלית ונעשה כמוה. עם כל זה אמרו חז"ל: קשים גרים לישראל כספחת.² כי הספחת, שהוא גידול שנוסף באדם, הוא דבר שאינו טוב ומקלקל את בשר האדם שהוא בעל מזג טוב.

ואל תשאל, כיצד יתכן שעם ישראל, שהוא העם הנבחר, בעל התכונות האלוקיות הטובות שהיו בהם, היו להוסיף אחר עבודה זרה יותר משאר האומות. כי דבר זה יתבאר באריכות בפרקים הבאים.

ביאורים

עולם הטבע הוא עולם מוגבל - עולם עם התחלה וסוף, עם גבולות וחוקים ברורים ומוחלטים. המים לא יכולים להחליט שהם אינם יורדים למטה אלא עולים למעלה, והפיל אינו יכול להתחיל לעוף באויר. יש חוקי טבע שהם מתנהלים על פיהם. כמו כן, כל דבר שהוא טבעי וחומרי טופו שילך ויתכלה, ילך ויתבלה, וכדי לתת חיות לעולם הזה שלא ישקע ויתכלה צריך לחבר אותו לעולם עליון יותר. אין עולם הטבע יכול לגאול את עצמו בכוחות עצמו, הוא צריך נשיפה רוחנית כדי להתמלא. משל למה הדבר דומה? לכדור מלא אוויר אשר סגור באמצעות פקק. בתחילה הכדור מנופח מאוד אך במשך הזמן לחץ האוויר יורד והכדור הולך ומתכווץ. כדי להחזיקו מנופח אנו צריכים למלא את החלל באוויר שמגיע מבחוץ. כך הכדור יישאר מנופח לאורך זמן.

המהר"ל מדמה את עולם הטבע למספר שבע. לכל חפץ בעולם יש שישה צדדים (למעלה, למטה, ימינה, שמאלה, קדימה ואחורה), וכמובן, יש הנקודה השביעית, הניצוץ האלוהי המחיה אותו ונותן לו משמעות. מציאות זו היא מציאות חומרית סגורה אשר הולכת ומתכלה. צריך משהו עליון שהוא מעבר לשבע, מעבר לגבולות החומר. משהו שמגיע מאלוהים, ויכול לחיות את המציאות החומרית. המשהו העליון הזה, שמחיה את העולם כולו ואת האדם, הוא התורה האלוהית ומצוותיה הקדושות. אמנם גם חוקי הטבע ניתנו על ידי הקב"ה ונקבעו על ידי, אך הם מוגבלים וקבועים, ולכן צריכים את מעשה המצוות של האדם, אשר בוחר בטוב ובאלוהי בכוחות עצמו. כך האדם נותן משמעות רוחנית לבריאה ומחיה אותה מחדש.

הרחבות

• בין היהדות לנצרות

חסר עד שהוא נשלם על ידי מעשה עצמו. על פי היהדות האדם נברא חסר כדי שיהיה מקום לעבודתו העצמית. אמנם, אין בנפשו דברים טבעיים-מולדים רעים. כל החלקים המרכיבים אותו הם טובים, אלא שמוטל עליו לסדרם כך שישתמש בהם במקומם הנכון (עייני בהרחבות לעיל פרק, א"ב טבת) ולמלא אותם בקדושה (כפי שכותב כאן המהר"ל). לעומת זאת, לפי הנצרות אכן ישנם הרבה חלקים טבעיים-מולדים רעים (כגון הנישואין), ואדם החפץ להיות טוב עליו להיות נזיר ולבטל חלקים אלו (שאי אפשר לתקנם). גם לדידם אפשר להסביר מדוע חלקים אלו נבראו - כדי שנילחם בהם ונבטלם.

מדוע היהדות פוסלת תפיסה זו? משל לאדם שצריך לבנות בניין מסוים וקיבל חומרים לצורך הבנייה. אם הוא ימצא שכל החומרים נצרכים לו יהיה ברור שמישהו הכין את החומרים הללו בשביל הבניין הזה. אולם, אם הוא ימצא שהרבה חומרים חסרים, וכן גם הרבה חומרים מיותרים, הרי יתברר לו שכלל לא הכינו את החומרים הללו בשביל הבניין הזה. אולי הם אפילו נועדו לבניין אחר לחלוטין. כאשר החומרים אינם תואמים אי אפשר להסתפק באמירה ש'חסרה כאן עבודה', אלא זהו חוסר התאמה בין החומרים לבין היעוד שלהם. כך באדם, אם נמצא בטבעו 'חלקים' מיותרים שאין לו כיצד להשתמש בהם בצורה חיובית, משמעות הדברים תהיה שהוא כלל לא נברא בהתאמה לכך שיהיה טוב.

שאלות לדין

רבי עקיבא מראה שהטבע חסר, מכך שתינוק מחובר לאימו. מה אנו לומדים מכך שלא נולדנו שלמים?

מהי המשמעות של זה שהתורה היא 'מעל הטבע'? האם זה אומר שהתורה סותרת את הטבע?

פרק ב

נושא הפרק: התורה משלימה את האדם הטבעי

התבאר לך, כי הפעולות האלהיות, שהם מצוות התורה, הם ראויים לאדם לפי מדרגת נפשו האלהית שהיא בקרבנו. והפעולות האלו הם השלמות האדם, שבהם ישלם, עד שהוא הבריאה, אשר בה רצון בוראו. ויתבאר בפרקים הבאים דבר זה באריכות, בעזרת נותן התורה. ונזה הפרק יתבאר דרך פללות בקצור, שהאדם יציר פפו של הקדוש ברוך הוא, מבחר התחנות, חסר עד שהוא נשלם על ידי מעשה עצמו. ועל ידי מצוות התורה יגיע האדם אל ההשלמה. כי מצד שיש בו נפש אלהי, שיש בו הנהגה אלהית, לכה, אין השלמתו בדבר שהוא טבעי, אצל השלמתו בתורה ובמצוה, שהוא על הטבע.

ודבר זה מבאר במקומות הרבה, שמצוות התורה הם יותר במדרגה ובמעלה מן הטבע. ובמזמור (תהלים ט) השמים מספרים כבוד אל וגו', ואחר כך התחיל לומר תורת ה' תמימה וגו' עד סוף המזמור. ויש מן תחלת המזמור עד תורת ה' תמימה שבעה פסוקים, ואחר כך תורת ה' תמימה. כי הנהגת הטבע נבא בשבעה ימי בראשית, ואלו התורה היא על הטבע והיא מדרגה שמינית. ועל פי טעם זה מזמור אשרי תמימי דרך (תהלים קט) שהוסד על התורה, יש בו שמונה אלף בית"א. שהתורה היא מדרגה שמינית, שהיא על הטבע, שנבא בשבעת ימי בראשית.

וכן כל דבר שהוא על הטבע, והוא תקון מה שחסר הטבע, הוא אחר השבעה. וזה טעם מילה בשמיני. כי האדם מצד הטבע נבא עם הערלה, והוא פחיתות הטבעי, והמילה היא תקון הטבע. ולפיכך, תקון הזה הוא ביום השמיני, לפי שהוא אחר הטבע שנבראת בששת ימי בראשית. ומעתה תדע כי המצוות שהם הפעולות האלהיות והם מעשה האדם, יגיע בהם האדם למדרגה שהיא על הטבע. וראוי שיהיה כך. כי מעשה האדם במה שהוא בעל שכל, הוא יותר במעלה מן הטבע. שהרי הטבע הוא כח חמרי בלבד, ואלו האדם הוא שכלי.

ואם יאמר כי כח הטבע פועל בכח שהוא מן השם יתברך. נאמר גם כן, כי האדם שהוא שכלי פועל בכח השכל שנתן לו השם יתברך. ולפיכך, ראוי אל האדם שהוא שכלי, והשכל הוא על הטבע, המצוות האלהיות שהם המעשים שאינם טבעיים, ועל ידם יגיע האדם אל מעלה עליונה, שהיא למעלה מן הטבע, הוא עולם הנבדל.

התבאר בפרק הקודם כי הפעולות האלויות, שהן מצוות התורה, מתאימות לאדם לפי מעלת נפשו. הפעולות האלויות שצריך האדם לפעול משלימות את האדם, ובהיותו שלם הוא הנברא אותו רצה הקב"ה בבריאת העולם. דבר זה יתבאר באריכות, בעזרת נותן התורה, בפרקים הבאים. בפרק זה יתבאר באופן כללי ובקיצור שהאדם - יציר כפיו של הקב"ה, שהוא הנבחר מבין הברואים בעולם הגשמי - נברא חסר, והשלמתו נעשית על ידי מעשיו. מעשים אלו הם מצוות התורה שעל ידן יגיע אל השלמות. מכיוון שבאדם נפש אלוית, יש לו יכולת רוחנית, לכן אין השלמתו בדברים גשמיים, אלא השלמתו בתורה ובמצוות שהן מעל עולם החומר.

דבר זה, שהתורה והמצוות הן מעל עולם החומר, מבואר במקומות רבים. בתהלים ט' במזמור השמים מספרים כבוד אל, מופיע הפסוק: תורת ה' תמימה וכו'. מתחילת המזמור עד פסוק זה יש שבעה פסוקים, והפסוק: תורת ה' תמימה הוא השמיני. סיבת הדבר, כי הטבע וחוקיו נוצרו בשבעת ימי בראשית, ואילו התורה, שהיא מעל מדרגת הטבע, היא במדרגת השמונה. טעם זה הוא גם הסיבה שזממור אשרי תמימי דרך, העוסק בתורה, בנוי משמונה פסוקים לכל אחת מאותיות האלף בית, לפי שהתורה היא במדרגת השמונה, שהיא מעל הטבע שנוצר בשבעת ימי בראשית.

וכן כל דבר שהוא מעל הטבע, והוא משלים את הטבע, הוא אחר השבעה. זה הטעם לכך שמצוות המילה ביום השמיני. האדם מצד הטבע נברא עם הערלה וזה חסרון ביצירה הטבעית. המילה באה לתקן חסרון זה, לכן התיקון מתבצע ביום השמיני. מכאן תלמד כי האדם המקיים את המצוות, כלומר את הפעולות האלויות, יגיע באמצעותן למדרגה שהיא מעל הטבע, וכך ראוי שיהיה, כי האדם, שהינו בעל מטען רוחני, הוא במעלה גבוהה יותר מעולם הטבע, כי הטבע הוא חומרי בלבד ואילו האדם רוחני.

אם ישאל השואל, הרי הטבע פועל בכח שניתן לו מה יתברך, אם כן גם בטבע יש מהמימד הרוחני? נאמר, שאמנם כן, אבל האדם פועל בכח הצד הרוחני אלוקי שבו, שניתן לו מהבורא, וצד זה גבוה יותר מאשר החומר. לכן לאדם הרוחני שהוא מעל העולם החומרי, ראיות לו מצוות ה', שהן מעשים שאינם מוכרחים מעולם הטבע, ובקיומם יגיע האדם אל מעלה עליונה, מעלת העולם הרוחני, שהוא למעלה מעולם החומר.

האדם נברא חסר, מצוות התורה משלימות את האדם

התורה מעל הטבע

מה שמעל הטבע יש בכוחו לתקן את עולם הטבע

אף שהטבע ברצון הבורא, מעלת האדם שהוא שכלי-רוחני גבוהה יותר

ביאורים

יש הבדל גדול בין התפיסה הגויית לבין התפיסה של עם ישראל ביחס למעשה הבריאה. הגויים סבורים שכל מעשה בראשית הוא מושלם. השורש לתפיסה זו הוא המחשבה שבורא העולם הוא מושלם וללא כל חסרונות, ולכן לא ייתכן שהוא יברא עולם חסר שצריך תיקון. ממילא מובנת ההתנגדות הנחרצת של אומות העולם לברית המילה. זה נראה מעשה שקורא תיגר על מעשה הבריאה המושלם של הקב"ה.

על פניו, זו נראית תפיסה נכונה והגיונית, אך עם ישראל מתנגד לה באופן נחרץ. תפיסה זו טומנת בחובה הרס מוסרי רב. שהרי אם העולם מושלם וחסר כל תיקון ושינוי, קל וחומר שהאדם, שהוא בחיר היצורים והנבראים, נברא מושלם וחסר פגמים. אם כן, אין שום מקום לתיקון המידות ולקיום מצוות. אין שום דרישה מהאדם להשתנות, שהרי כל שינוי הוא כפירה בשלמות שברא הקב"ה! עם ישראל סובר שהעולם נברא מלכתחילה בלתי מתוקן. רצון ה' הוא שנהיה שותפים בתיקונו של העולם ובהשלמת מעשה בראשית. אמנם נכונים דברי טורנוסרופוס שהטבע הוא מעשה ידיו של הקב"ה, אך מעשי האדם, שנעשים בהשכל ובחוכמה, ואשר גם הם ניתנו על ידי הקב"ה, נאים יותר.

הרחבות

• ערכם של מעשי האדם

עד שישלם על ידי אדם השכלי. המהר"ל מלמד, שבכוחו של האדם להשלים את העולם. האדם לא אמור להיות פסיבי, אלא פועל ויוצר. הדבר מפורש בתורה בברכת ה' לאדם: "ויברך אתם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וּבְכַשֶּׁה וּרְדוּ בְדַגַּת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל חַיַּה הַרְמֵשֶׁת עַל הָאָרֶץ" [בראשית א, כח].

הרב קוק כותב, שזו הסיבה שחכמים כ"כ שיבחו את העיסוק במלאכה וביישובו של עולם: "דבר פשוט הוא שהצדיק עושה כל מעשיו בקדושה, וכל פעולותיו הגשמיות עולות הן לתקונו של עולם. וזאת היא אהבת המלאכה, שכ"כ שָׁבְהָ מעלתה מצד עצמה ושנתנה בברית כמו שתורה נתנה בברית". [אורות התחיה בברית]. אורות התחיה פסקה טז]. הרב קוק מוסיף, שלמרות שכל פעולה גשמית המתקנת ומקדמת את העולם יש לה ערך וחשיבות, "הנעלה מכל היא ההצלה הכללית של הכשרת החיים הפנימיים של המציאות להוציאם מידי גלמותם (=מציאותם הגולמית, חסרת התוכן והמשמעות) ולתקנם בתור כלים שלמים העושים את תפקידם יפה". עיקר פעולתו של האדם, ליצוק תוכן רוחני עליון לעולם. האדם, בעל הנשמה האלוהית, מסוגל לרומם את המציאות בה הוא נמצא, להוציא אותה מהסתמיות שלה ולחשוף את המשמעות הפנימית שלה.

שאלות לדיון

האם גם אנחנו היינו חושבים שמעשי בני האדם נאים יותר ממעשיו של הקב"ה?!

האם כל מעשי האדם יכולים להיות במדרגה 'על טבעית', או רק חלק מהם?

עולם הטבע -
יציר הקב"ה, אינו
שלם בעצמו והוא
נשלם ע"י האדם

ובמדורש (תנחומא תרוע אות ה): שאל טורנוסרופוס הרשע: איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם. אמר לו טורנוסרופוס הרשע: ראית השמים והארץ, יכול האדם לעשות כיוצא בהם? אמר לו רבי עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטים עליו, אלא אמר דברים שהם מצויין בבני אדם. אמר לו: למה אתם מוללים? אמר לו: אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש ברוך הוא. הביא לו רבי עקיבא שבילים וגלוסקאות. אמר לו טורנוסרופוס הרשע: אם הקדוש ברוך הוא רוצה במילה, למה אינו יוצא הולך מהול ממעי אמו? אמר לו רבי עקיבא: ולמה טיבורו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכתו? ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול? שלא נתן הקדוש ברוך הוא המצוות אלא לצרף¹ האדם בהם. לכך אמר דוד כל אמרת אלוה צרופה (משלי ל, ה) עד כאן.

ובאור זה, כי טורנוסרופוס היה סבור כי מעשה האדם פחותים מן מעשה הטבע, במה שהטבע פעל אלהי. לכך אמר, שהמילה היא יותר פחותה מן הערלה, שהיא מעשה הטבע שפעל השם יתברך, ואלו המילה מעשה האדם. והשיב לו, שאין הדבר כך, כי מעשה האדם, במה שהוא פעל האדם שהוא בעל שכל, יותר במדרגה מן הטבע, שהוא כח חמרי בלבד. וכמו שהוכיח לו מן החסמים, שהוא פעל הטבע והוא חסר, עד שישלם על ידי אדם השכלי. • שמזה תראה כי פעל השכל הוא על הטבע.

מאנו במדרש: שאל טורנוסרופוס הרשע: איזה מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם. אמר לו טורנוסרופוס הרשע: ראית השמים והארץ, יכול האדם לעשות כיוצא בהם? אמר לו רבי עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטים עליו, אלא אמר דברים שהם מצויים בבני אדם. אמר לו [טורנוסרופוס]: למה אתם מוללים? אמר לו: אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש ברוך הוא. הביא לו רבי עקיבא שבילים וגלוסקאות. אמר לו טורנוסרופוס הרשע: אם הקדוש ברוך הוא רוצה במילה, למה אינו יוצא הולך מהול ממעי אמו? אמר לו רבי עקיבא: ולמה טיבורו יוצא עמו והוא תלוי בבטנו ואמו חותכתו? ומה שאתה אומר: למה אינו יוצא מהול? שלא נתן הקדוש ברוך הוא המצוות אלא לצרף¹ [לזכך ולתקן] האדם בהם. לכך אמר דוד: כל אמרת אלוה צרופה. עד כאן.

ביאור מדרש זה, טורנוסרופוס חשב כי מעשי האדם פחותים ממעשה הטבע, כי מעשי הטבע הם מעשים מושלמים שהם מעשי הבורא. לכן לדעתו המילה היא פגימה, בעוד שהערלה מעולה ממנה, מפני שהערלה היא מעשה הטבע שפעל ה', והמילה מעשה האדם. השיב לו רבי עקיבא שאין הדבר כמו שהוא סבור, אדרבא, מעשה האדם, שהוא רוחני, נעלה יותר ממעשה הטבע החומרי. רבי עקיבא הוכיח זאת מהחיסים, שהן מעשה הטבע, והן אינן מושלמות עד שהאדם, שהוא בעל השכל, משלים אותן ועושה אותן ראיות למאכל. מזה נדע כי מעשה האדם הוא מעל מעשה הטבע.

